

★ **Theatergroep Hollandia**
Aischulos / Prometheus

PROGRAMMA

Flying the world to the Festival that's Holland

★ Theatergroep Hollandia

Aischulos / Prometheus

SLOPERIJ JAN SMIT, ZAANDAM

1 t/m 4 en 6 t/m 10 juni 21.00 uur

zondag 4 juni extra matinee 14.00 uur

THEATERGROEP HOLLANDIA

PROMETHEUS

Naar Aischulos

Regie	: Johan Simons/Paul Koek
spelers	: Tom de Ket/Adri Overbeeke Ilja Tammen/Betty Schuurman Bert Luppes/Marissa van Eyle Elsie de Brauw/Hèlen Suyderhoud/Johan Simons
Vormgeving	: Leo de Nijs/Jan Smit
Lichtontwerp	: Johan Vonk
Kostuumontwerp	: Keso Dekker
Vertaling/Dramaturgie	: Tom Blokdijk
Regie assistentie	: Floor Huygen
Techniek	: Leo de Nijs/Nico Bink/Xander Peppelenbosch
Kostuumrealisatie	: Nelly van de Velden
Productie	: Kees van 't Hof
Scène foto	: Xander Peppelenbosch
Affiche	: Toni Mulder
Zakelijke leiding	: Gerrit Dijkstra
Boekhouding	: Romano Lambert
Secretariaat	: Petra van Huffel
Publiciteit	: Cees Wijn

Het verhaal

Het verhaal van Prometheus is zo oud als onze Europese beschaving, ouder dan het toneelstuk dat Hollandia gaat spelen. Dat stamt uit 460 vóór Christus en is geschreven door de Griek Aischulos. Het is een van de oudste toneelstukken die er bestaan.

De schepping

De meesten van ons kennen het scheppingsverhaal uit de Bijbel: God schiep de wereld, de planten en de dieren en ten slotte Adam en Eva. De Grieken hadden een ander scheppingsverhaal. Voor hen was er in den beginne alleen Chaos. Uit deze Chaos kwamen voort: Oeranos (= de hemel) en Gaia (= de aarde). Oeranos, de hemel, bevruchtte met zijn regens Gaia, de aarde. Daaruit kwamen allerlei wezens voort. Bijvoorbeeld de Giganten, reuzen met honderd armen. En de Cyclopen, reuzen met maar één oog, midden op hun voorhoofd; zij wisten bliksemschichten te smeden. De belangrijkste kinderen van Oeranos en Gaia waren echter de Titanen, want zij waren de voorouders van de vele Griekse goden. Er waren zes mannelijke en zes vrouwelijke Titanen. Van de mannelijke waren Chronos (= de tijd) en Oceanos (= de oceaan) de belangrijkste; van de vrouwelijke Tethis (= het water dat uit de aarde, de bronnen opwelt en de rivieren vormt; zij trouwde met Oceanos) en Themis (= de wereldorde, de gerechtigheid). Prometheus, de hoofdfiguur van ons stuk, was de zoon van Themis.

Vaders tegen zonen, zonen tegen vaders

Volgens het aloude verhaal van de Grieken werd Oeranos, de hemel, bang voor zijn eigen zoons, de Cyclopen, met hun dodelijke bliksemstralen. Hij smeedt hen daarom in de Tartaros, de pikdonkere, bodemloze ruimte onder de aarde. (De aarde was volgens de Grieken trouwens niet rond, maar plat). Gaia, de aarde, de moeder van Cyclopen, werd zó kwaad op Oeranos, de hemel, dat zij de Titanen, óók haar kinderen tenslotte, vroeg om hun vader te lijf te gaan. De jongste Titaan, Chronos, deed dat. Hij kreeg van zijn moeder Gaia een sikkels en ontmande

daarmee zijn vader Oeranos. Vervolgens smeedt hij hem in de Tartaros. Sindsdien is alle macht niet meer oneindig, maar tijdelijk. Daarom heet deze jongste Titaan ook Chronos, tijd.

Dit verhaal over de vader die zich tegen zijn zoons richt en de zoon die zijn vader verslaat en zelfs doodt, moeten we zien tegen de maatschappelijke achtergrond van die tijd. Er leefden toen allerlei stammen, bestaande uit zo'n drie-, vierhonderd mensen. Die stammen vielen elkaar voortdurend aan om vee, voedsel en vrouwen te roven. Bij een geslaagde overval werden alle mannen gedood. Het was duidelijk dat onder die omstandigheden, de beste, sterkste en handigste vechter de baas van de stam was. Namen zijn krachten echter af, dan moest een jonger, sterker, behendiger iemand - zijn zoon bijvoorbeeld - de leiding overnemen. De opstand van de zoons tegen de vaders was dus noodzakelijk om te overleven. Omdat de vaders zich echter verzetten, omdat eerst maar eens duidelijk moest worden óf de zoons wel sterker waren, leidde deze opstand niet zelden tot vadermoord. Het verhaal van Chronos die in opstand kwam tegen zijn vader Oeranos diende om de opstand van de zonen tegen de vaders te rechtvaardigen.

Spijkracht tegen denkkraft

Voordat Oeranos in de Tartaros werd gesmeten, vervloekte hij zijn zoon Chronos en voorspelde hem, dat hij op zijn beurt door zijn zoon zou worden afgezet. Om dat te voorkomen verslond Chronos alle kinderen die zijn vrouw (en zus) Rhea, ook een Titane, hem schonk. Maar haar zesde kind, Zeus, wist zij voor zijn vader Chronos te verbergen. Met hulp van een paar Titanen (zijn ooms en tantes dus), waaronder Oceanos, Tethis en Themis, en van een stel neven, wist Zeus zijn vader Chronos met een list te verslaan. Die list werd hem aan de hand gedaan door zijn neef Prometheus, de zoon van de Titane Themis.

Ook dit verhaal heeft een maatschappelijke achtergrond. Naarmate de stammen groter werden en niet meer uit enkele honderden, maar duizenden of zelfs tienduizenden mensen ging bestaan, werd het besturen van de stam steeds minder een kwestie van spierkracht en behendigheid, maar steeds meer een kwestie van inzicht en organisatievermogen. Niet de sterkste moest de heerser zijn, maar de intelligentste.

Steeds is de sterkste degene die heerst, maar hij kan niet zonder inzicht en kennis.

Prometheus geeft vervolgens de mensen het vuur en leert hen alle mogelijke vaardigheden. Zeus beschouwt het bezit van het vuur echter als een voorrecht van de goden. Bovendien is het eigenmachtig optreden van Prometheus een aantasting van zijn gezag. Daarom straft hij Prometheus. Hij laat hem aan het uiteinde van de wereld (bij de Kaspische Zee) aan een rots klinken.

Daarmee begint het stuk.

PROMETHEUS NU

WAAROM EN WAAR

VIJF VRAGEN AAN REGISSEUR JOHAN SIMONS

Voor de Grieken ging het verhaal van Prometheus over de tegenstelling tussen spierkracht en denkkraft, tussen militaire macht en politieke macht zouden wij zeggen. Is dat voor jou ook zo?

Als we in een militaire dictatuur zouden leven, zouden we daar ongetwijfeld de nadruk op proberen te leggen. Maar dan zou er ook censuur zijn en dan werd de voorstelling meteen verboden. Voor mij is de tegenstelling tussen Zeus en Prometheus er veel meer een tussen politiek en cultuur. Alleen, die strijd is aan het begin al beslecht. Zeus laat Prometheus aan een rots klinken en dat is het dan. Het gaat in het stuk veel meer over de weldaden die Prometheus de mensen heeft bewezen door ze het vuur te geven en ze allerlei vaardigheden bij te brengen. In het verhaal gaat het over de goden die hun voorrechten aan de mensen moeten afstaan, maar dat sloeg ook toen al op de maatschappelijke elite die haar 'voorrechten' al of niet aan de massa af moest staan. In de jaren zestig en zeventig, toen de 'democratisering van de hele maatschappij' hoog in het vaandel stond geschreven,

werd daar natuurlijk sterk de nadruk op gelegd.

Maar in de jaren tachtig is dat anders?

Ja. Dit zijn de jaren van de twijfel.

Natuurlijk, de 'voorrechten' die de elite meende te hebben, heeft zij zich eerst zelf toegeëigend, dat vinden wij nog steeds. En natuurlijk moet iedereen toegang hebben tot alle kennis en tot alle vaardigheden. Iedereen moet kunnen meegenieten van alle weldaden van de cultuur. Maar wil iedereen die kennis wel? En is iedereen wel in staat om met die vaardigheden om te gaan? Worden die weldaden niet even hard weer weggesmeten? We geloven ook niet meer zo erg dat er één held was, die met zijn vooruitziende blik voor de spreading van kennis en welvaart verantwoordelijk was. Er zijn een heleboel kleine heldjes geweest die daarvoor hebben gezorgd. En we betwijfelen of dat uitdelen van al die gulle gaven wel uit idealisme voortkwam. Het inzicht dat zo iets uiteindelijk toch weer in het voordeel van diezelfde elite zou werken was er niet vreemd aan. Natuurlijk werden de kleine heldjes uitgemaakt voor verraders, maar het tij keerde meestal snel.

En nu, in de jaren tachtig betwijfelen we ook of de rol van 'kleine held' wel een keuze is, of die niet voortkomt uit de maatschappelijke positie die je inneemt. Iedereen kan heldje worden. Of je in het leven 'held' of 'toeschouwer' of 'straffer' wordt, berust voor een groot deel op toeval. En tenslotte hebben we nogal wat redenen om te betwijfelen of de 'beschaving' die ons allemaal is geschonken wel zo'n zegen is. Natuurlijk zijn we blij met alles wat we hebben en kunnen. Maar wat moeten we niet vernielen om dit tot stand te brengen. En alles wat ontstaat, zal ook weer ondergaan. Of we dat leuk vinden of niet, verval is een essentieel onderdeel van ons bestaan.

Waarom spelen jullie niet in gewone theaters?

Zo'n toneelhuis in zo'n groot theater heeft geen karakter van zichzelf. De ene keer wordt er een tragedie als *Hamlet* gespeeld, de ander keer een klucht als *Drie is teveel*. Het leent zich voor alles. Je krijgt er altijd de hele theatergeschiedenis op je nek.

waar, maar het is net of er glas zit tussen haar en de anderen. Ze neemt er geen deel meer aan. Maar Achternbusch laat haar alles wat er om haar heen gebeurt beschrijven in de stijl van de eerste scène: het blijft plattelandsmantiek. Nu kon ik een tegenstelling maken tussen de ziel en de taal van de scène. De Suus van de tweede monoloog stootte de lettergrepen van de woorden op één toon en in één ritme uit.

Net als ik moest Suus er vervolgens aan wennen dat kwaadaardigheid zich tegen haar zelf richtte. Ze begint een relatie met de schrijver Herbert Achternbusch, die haar na verloop van tijd alleen nog maar als het onderwerp van zijn romans behandelt: wat zij doet schrijft hij op. Meer doet hij niet met haar. Zo is hij schrijver en zij kunst geworden. Ze moet zich daar tegen verweren. Ik liet haar die romantische tekst zó roepen, alsof er een meter afstand moest zitten vóórdat de woorden klank kregen. Ze groef een gracht tussen haar en haar woorden, om zichzelf onbereikbaar te maken bij een tegenaanval.

De vertaling van een stuk is heel belangrijk voor je?

Voordat de nieuwe vertaling van *Prometheus* af was, werkten we met een oude vertaling van Gerrit Komrij. Je merkte aan die vertaling dat Prometheus volgens Komrij van moment naar moment leefde. En de taal stond bol van oud-Griekse romantiek. Daar wilde ik een hoekig, scherp muzikaal patroon tegenover zetten.

Toen de nieuwe vertaling af was, bleek Prometheus zijn naam eer aan te doen: 'hij die vooruit ziet'. Hij leeft niet meer in het moment, maar werkt willens en wetens naar het einde toe. Opeens begreep ik het stuk echt. De taal is hedendaags, heeft scherpe kanten. Je proeft er het oude Griekenland niet meer zo in. Eerst was ik me dit niet zo bewust, maar toen ik het hoekige muzikale patroon dat ik had bedacht op deze tekst toepaste, ging het fout. Het maakte deze tekst kapot. Ik moest opnieuw beginnen: lange, doorgaande lijnen maken.

Waarvan ik gedacht had dat het van Aischulos was, bleek van Komrij te zijn. Er bleek een andere ziel in het stuk te zitten. Omdat ik het stuk nu beter snap, denk ik dat dit meer de ziel van Aischulos is.

In het stuk komen de dochters van de titaan Oceanos Prometheus gezelschap houden als hij eenmaal aan die rots is vastgeklonken. Je wilt hen op een hoge toon laten praten.

Ze zijn stuurloos. Ze weten niet wat ze met de situatie aanmoeten. Ze vinden het verschrikkelijk wat er met Prometheus is gebeurd, maar ze vinden ook dat het niet kan, wat hij gedaan heeft. Ze vragen om duidelijkheid, om opdrachten. Opeens zag ik een oude man voor me in een Japanse Kabukivoorstelling, een paar jaar geleden in het Holland Festival. Die praatte op een hele hoge toon. Zijn situatie was vergelijkbaar met die van dit koor nu.

Die acteur speelde toen een vrouwenrol. Dit koor bestaat ook uit vrouwen. Maar oorspronkelijk, in Griekenland, werden die vrouwen door mannen gespeeld.

O ja? Dat is dan vast geen toeval.

Wat? is Theatergroep HOLLANDIA?

Theatergroep HOLLANDIA is sinds het seizoen 1985/1986 actief in de Provincie Noord-Holland en wordt door deze Provincie volledig gesubsidieerd. Het gezelschap is gevestigd in Zaandam.

Theatergroep HOLLANDIA heeft in de jaren van haar bestaan de aandacht op zich weten te vestigen door de keuze van haar repertoire in samenhang met de locaties, waar de voorstellingen worden gespeeld. Opmerkelijke voorstellingen waren o.a.: 'La Paloma' van Louis Ferron in de Groote Sluis te Zaandam, 'Kamikaze' in een rijdende autobus met als gezagvoerder Herman Brood, 'Doof' naar een gedicht van Jan Bouts, met de muzikanten Paul Koek en Peter van Bergen, 'Liefdesdrama' in de 18e eeuwse Villa Waterland in Velsen-Zuid, 'Gust' van Herbert Achternbusch en 'Boeren sterven' van Frans Xaver Kroetz in een tuinderskas in Hoofddorp, 'Suus!' van Herbert Achternbusch in de voormalige bioscoop in Weesp en 'Rei!' van Arthur Schnitzler in de niet meer in gebruik zijnde bibliotheek in Purmerend.

Het artistiek gezicht van Theatergroep HOLLANDIA wordt bepaald door regisseur/artistiek leider Johan Simons en slagwerker/regisseur Paul Koek.

De samenwerking tussen beide regisseurs heeft ertoe geleid, dat voorstellingen van Theatergroep HOLLANDIA een ongewone muzikaliteit bezitten.

De succesvolle voorstelling 'Boeren sterven' wordt van 20 t/m 30 juli 1989 gespeeld op het Festival 'Begegnung mit den Niederlanden' in München. De voorstelling 'Gust' werd door de NOS opgenomen en uitgezonden in 1988.

Theatergroep HOLLANDIA is het gezelschap er niet naar om u al een volledig uitgewerkt repertoire overzicht te kunnen aanbieden voor het nieuwe seizoen.

Wel staan de hieronder genoemde producties vrijwel zeker op het repertoire:

- een heropneming van 'Doof';
- een 'vervolg' genaamd 'Doof 2' (als werktitel);
- een productie die gemaakt gaat worden naar de film 'Teorema' van Pasolini.

De voorstelling wordt 'ergens' gespeeld aan de rand van een

- grote stad in Noord-Holland;
- 'Stallerhof' van F.X.Kroetz (misschien wel de laatste in de serie Boerendrama's);
- enkele kleine producties welke vrij onverwacht op het repertoire zullen worden genomen, en waarvan wij heden nog vrij weinig weten.

Theatergroep HOLLANDIA
Zaandam, mei 1989
075-310231

AUTOWRAKKEN IN DE WONDRSCHONE OMGEVING VAN EEN 'BLAUW' VERLEDEN

Theatergroep HOLLANDIA's locatie voor 'Prometheus' van Aischulos, is de voormalige blauwselfabriek Avis, nu de grootste overdekte autosloperij van Noord-Holland, die van Jan Smit te Westzaan. De fabriek werd in 1701 opgericht.

De drijvende kracht van de fabriek was de legendarische blauwselfabriek 'De Blauwe Hengst', die uiteindelijk ten onder is gegaan aan het voortschrijden der techniek maar evenals de fabriek meer dan 250 jaar heeft bestaan.

Veel en velerlei zijn de producten die in de loop der eeuwen bij Avis zijn geproduceerd. Aanvankelijk moet de geproduceerde blauwe kleurstof van minerale oorsprong zijn geweest en wel een soort kobalterts.

Organische verfstoffen zoals indigo zijn namelijk voor de ceramische industrie ongeschikt, omdat zij hoge temperaturen niet kunnen verdragen.

Kobalt is van oudsher de grondstof voor blauwe kleuren in de ceramische industrie.

De gehele 18e en 19e eeuw bestaat de produktie uit blauwself, bergblauw, ultramarijn, lakmoes (gewonnen uit diverse korstmossen), tournesol, cudbeau (violetkleurig poeder vervaardigd uit orseille - een bepaald verfmoss -) en potas.

Later zijn er schoencreme, meubelwas, schuurpoeder, gebleekte schellak (afscheidingsproduct van sommige tropische planten/vijgen), kunstharslijm, bakelietafpoeder en jutezakken vervaardigd.

Weliswaar 'glorie' van voorbije jaren, maar in ieder geval tref je in het gebouw nog twee zaken aan: de dynamiek van het handeldrijven (nu dus in auto onderdelen) en de onvergetelijke blauwe kleur, ooit vervaardigd door de blauwselfabriek 'De Blauwe Hengst'.